

Pastoraat en Geestelijke verzorging

**Jaarverslag
2018**
Oog voor detail

Colofon

Pastoraat en geestelijke verzorging
Amsterdam UMC, locatie VUmc
ZH 0 C 65.2
De Boelelaan 1117
1081 HV Amsterdam
Postbus 7057
1007 MB Amsterdam
Telefoon (020) 444 43475
E-mail: pgv@vumc.nl
Redactie: Erik van Halsema
Grafische vormgeving:
Gerda Liefink
DPC VUmc Amsterdam
Maart 2019

Inhoud

Voorwoord	4
Patiëntenzorg	5
Poli en dagbehandeling	7
Transferafdeling	8
Betrokkenheid bij ethiek, morele counseling	9
Samenwerking met de geestelijke verzorging in locatie AMC	9
Fusie in de keuken	9
Bereikbaarheidsdienst	10
Resultaten Medewerkers onderzoek	12
Vieringen en bijeenkomsten	13
Kapelvieringen	13
Kerstfeest met de Transferafdeling in de kapel	14
Vrijdaggebed	14
Familiebijeenkomsten	14
Aanbod meditatiesessies	16
Lunchconcertserie Kapel	17
Exposities	19
Onderzoek	20
Ethics in Action	21
Onderzoek in het nieuws	22
Opleidingen en onderwijs	24
Teamdag PGV	24
Supervisiekunde opleiding	25
Duits - Nederlandse conferentie over onmacht	25
Klinische lessen	25
Stagiaires	27
Workshop voor studenten van de studierichting spiritual care van de VU	27
Bijlage 1, medewerkers dienst PGV per 31 december 2018	28

Voorwoord

Oog voor detail

Geestelijke verzorging aan patiënten en hun naasten is de kerntaak van onze dienst. Mensen kunnen ongewild worden stilgezet. Ze worden door ziekte uit werk, opleiding, thuissituatie, omgeving van familie en vrienden gehaald en zij bevinden zich in de voor hen vreemde omgeving van het ziekenhuis. Het luisteren naar en verkennen van verhalen van patiënten en hun familie wanneer zij geconfronteerd worden met ziekte en het begeleiden van hen in het zoeken naar betekenis, zin en levensoriëntatie, staan bij ons als geestelijk verzorgers voorop. Juist details in die verhalen kunnen licht werpen op datgene waar iemand mee worstelt, of een signaal zijn voor vindplaatsen van hernieuwde kracht. U kunt lezen dat we hier ook 's nachts en in het weekend voor klaar staan. Dit doen we in samenwerking met collega's van locatie AMC.

Gezien de bestuurlijke fusie van VUmc en AMC wordt samenwerking steeds belangrijker. U kunt lezen over de eerste stappen die in de samenwerking zijn gezet op het terrein van de geestelijke verzorging en op het terrein van de ethiek.

Voor ons is het goed om zo nu en dan even stil te staan bij beelden en verhalen die onszelf inspireren. We deden dat onder leiding van journalist en kunsthistoricus Wieteke van Zeil, die ons via details naar kunst liet kijken. Het delen van ervaringen met stagiairs en collega's, ook internationaal, op gebied van patiëntenzorg, onderwijs en onderzoek draagt bij aan nieuwe inspiratie. U kunt hier meer over lezen in dit verslag.

Attentie voor de verschillende culturele achtergronden van patiënten wordt blijvend gevraagd.

Ik wens u veel leesplezier en inspiratie toe. Mocht u vragen hebben naar aanleiding van dit verslag, aarzel dan niet contact met ons op te nemen.

Drs. Benita Spronk

Hoofd Pastoraat en
Geestelijke Verzorging

Patiëntenzorg

Geestelijk verzorger Femke in gesprek met een patiënt

Kern van het werk van de geestelijk verzorger is het bezoeken en begeleiden van patiënten. Daar hebben we in ook in 2018 de meeste tijd aan besteed.

Contact met patiënten ontstaat op verschillende manieren. De patiënt vraagt zelf om een gesprek met de geestelijk verzorger, bijvoorbeeld bij intake of later in de opname. Ook komen verzoeken van artsen en verpleegkundigen, die van mening zijn dat een patiënt baat zou kunnen hebben bij een gesprek. Tenslotte komen contacten voort uit het 'van bed naar bed gaan' op de afdelingen. Vrij nieuw is uiteraard dat we ook via EPIC orders ontvangen en na gesprekken kunnen registreren. Dit gegeven maakt onze positie als geestelijk verzorgers op de afdeling duidelijker en inzichtelijker.

Goed contact met de afdeling is sowieso een vereiste: men moet weten wie je bent en hoe je

je opstelt tegenover de patiënt. We nemen dan ook zoveel mogelijk deel aan multidisciplinair overleg zodat we weten wat er speelt. Daarnaast geven we regelmatig klinische lessen aan verpleegkundigen en artsen (in opleiding) om de bekendheid van geestelijke verzorging te vergroten en om aan het werk gerelateerde zaken met onze medische collega's te bespreken. Relatief nieuw – en dus nog in ontwikkeling – is het idee om vast onderdeel uit te maken van het behandelprogramma, het zogenaamde zorgpad: patiënten die een bepaalde intensieve behandeling of grote operatie moeten ondergaan, worden bij opname door de geestelijk verzorger bezocht en – als dat gewenst is – verder begeleid.

Naast het werk in de kliniek zijn er ook gesprekken op de dagbehandeling en in de wachtkamer van de polikliniek: toevallige ontmoetingen en terugkerende contacten met mensen in de verschillende fasen van hun ziekteproces.

Een paar voorbeelden

Op de dialyseafdeling

Een jonge man wacht op een nieuwe nier, nadat hij al eerder een transplantatie heeft ondergaan. Zijn vorige nieuwe nier is helaas afgestorven onder invloed van een zeldzame aandoening in het bloed. Allerlei vragen spelen door zijn hoofd: wat als het weer hetzelfde gaat? Is er dan nog een uitweg? Ben ik een blok aan het been van mijn gezin? Wordt het ooit nog normaal? Samen kijken we naar de verschillende kanten die aan zijn verwachtingen zitten. 'What if...' blijkt een niet erg productieve manier van kijken te zijn.

Op de kinderafdeling

Een meisje van amper twee jaar verblijft op de kinderafdeling omdat zij een aandoening heeft aan haar longen. Ademhalen kost haar veel moeite, de ademhaling is steeds hoorbaar en het kind kan moeilijk ontspannen. De ouders zijn veel aanwezig. De moeder heeft niet zo'n behoefte aan het uitwisselen van gedachten, de vader des te meer. In zijn verhaal klinkt moedeloosheid door: zijn dochter knapt niet op, maar levert steeds meer in. Zijn gevoelens zijn voor een buitenstaander moeilijk voor te stellen. Toch wil hij vertellen: hoeveel hij om haar geeft, wat hij allemaal zou willen doen om haar situatie te verbeteren. Soms durft hij even te kijken naar een niet zo beste toekomst. We staan er even – lang genoeg – bij stil.

Op de afdeling heelkundige oncologie

Een dame op leeftijd is geopereerd aan haar alvleesklier: een kankergezwell is samen met de kop van de klier weggenomen. Nu is het

wachten op het moment waarop haar 'systeem' weer op gang komt. Dat wachten blijkt weken te moeten duren. Op een goed moment komt de geestelijk verzorger in beeld. Elke week bezoekt hij mevrouw één of tweemaal. Na enkele weken is er niet zoveel meer te vertellen: het wordt uithouden, voor mevrouw en voor de geestelijk verzorger. Tijdens een bezoek bespreken we de situatie van de Thaise jongens die opgesloten zijn geraakt in een grot. Het lijkt wel wat op jouw situatie, oppert de geestelijk verzorger. Een grot waar je pas uit kunt als het water gezakt is. We denken na over dit beeld en in hoeverre het klopt.

Op de transferafdeling

Een nog jonge vrouw verblijft op de transferafdeling om op krachten te komen, zodat ze geopereerd kan worden. Ze doet haar uiterste best, gaat in zee met de fysiotherapeut en traint haar lichaam. Veel netwerk heeft ze niet, alleen haar oude moeder, die haar naloopt, maar zelf ook niet gezond is. De geestelijk verzorger heeft haar eerder leren kennen op de ziekenhuisafdeling en blijft haar nu opzoeken en met haar van gedachte wisselen over het verblijf, de verhouding met haar moeder en het perspectief.

Iedere afdeling kent zijn eigen problematiek, ieder ziektebeeld eigen herkenbare verhalen. De geestelijk verzorger loopt een eindje met de patiënt op om die verhalen en problemen/uitdagingen te horen en samen uit te diepen.

Poli en dagbehandeling

Geestelijk verzorgers werken met name met in de kliniek opgenomen patiënten. Ze zijn echter nadrukkelijk beschikbaar voor alle patiënten en hun naasten, dus ook bij poliklinische behandeling. Poliklinische contacten komen via verschillende wegen tot stand: incidenteel als voortzetting van begeleiding tijdens opname of op eigen verzoek van poliklinische patiënten of behandelaars, structureler door aanwezigheid van geestelijk verzorgers op de dagbehandeling oncologie-hematologie en via onze betrokken-

heid bij het kennis- en zorgcentrum genderdysforie.

Op de dagbehandeling oncologie-hematologie liggen veelal patiënten die klinisch niet heel ziek zijn, maar wel te maken hebben met langdurige en vaak levensbedreigende ziekteprocessen. Patiënten hebben lang niet altijd een concrete (hulp)vraag; soms hebben zij vooral behoefte aan contact en een luisterend oor zodat ze hun hart kunnen luchten.

Kleurrijke steentjes in de stilteruimte

De geestelijk verzorgers gaan met hen in gesprek over hun beleving van de situatie en hun levensvragen – vragen over henzelf; over hun verbondenheid met anderen; en over de zin, waarde en betekenis van hun leven. Het bijstaan en begeleiden van patiënten en hun familie in het omgaan met deze levensvragen en in het zoeken naar bronnen voor inspiratie, betekenis en zin zien wij als de belangrijkste taken van de geestelijk verzorgers. Op de dagbehandeling oncologie-hematologie werkt een vast team van betrokken verpleegkundigen waarmee de geestelijke zorg wordt afgestemd. De meest voorkomende thematiek die wij op de dagbehandeling tegenkomen betreft het omgaan met kanker en het verlies dat door de ziekte geleden wordt; het inpassen van de ziekte in het leven; en angstgevoelens ten opzichte van de behandeling en de dood. De vragen die patiënten met ons verkennen variëren: “Wat staat er op het spel? Wat blijft er over? Wat is van waarde? Hoe houd ik het vol? Waar haal ik mijn kracht vandaan?” We merken dat mensen door deze gesprekken zich gehoord en gezien voelen, (beter) weten op welke bronnen zij terug kunnen vallen; de (innerlijke) kracht vinden om het vol te houden; en zich meer verbonden weten met zichzelf en anderen.

Transferafdeling

Sinds vele jaren levert ons team ook geestelijke verzorging aan de Transferafdeling bij VUmc. Gemiddeld vier uur in de week bezoekt een van de geestelijk verzorgers de afdeling, draagt bij aan de begeleiding van de gespreksgroep en spreekt en ondersteunt individuele patiënten.

De Transferafdeling heeft een andere sfeer dan de gewone ziekenhuisafdelingen: het is een tijdelijke woonplek voor patiënten die nog niet naar huis kunnen of naar een verpleeghuis. Deze plek vraagt dan ook om meer trouw in de contacten en om vaak langduriger persoonlijke begeleiding. De patiënten van de Transferafdeling nemen dikwijls ook deel aan de kapelviering op zondag en bezoeken de maandelijkse lunchconcerten.

Betrokkenheid bij ethiek, morele counseling

Er is gestart met een nauwere samenwerking binnen het ethiekbeleid op locatie VUmc. Vertegenwoordigers van de Commissie Medische Ethiek, moreel beraad en geestelijke verzorging komen regelmatig bijeen voor informatie uitwisseling en ter onderlinge versterking van het ethiekbeleid. De samenwerking met ethiekondersteuning op locatie AMC is opgestart en bevindt zich nu in een verkennende fase. In november is er een bijeenkomst geweest met alle ethiekondersteuners van beide locaties. Alle onderdelen van het ethiekbeleid zijn hier gepresenteerd. Vanuit de geestelijke verzorging werd morele counseling onder de aandacht gebracht. Het betreft hier de ondersteuning van patiënten in een individueel gesprek, waar een ethisch thema centraal staat of onderdeel van uitmaakt. Voor ons is dit een vanzelfsprekend onderdeel van ons werk, maar dit bleek niet bij iedereen bekend. Het was daarom goed dit voor een breed publiek onder de aandacht te brengen.

Kookworkshop bij Keizer Culinair

Samenwerking met de geestelijke verzorging van locatie AMC

Fusie in de keuken

Wat is gezelliger dan samen koken en eten? In het kader van de bestuurlijke fusie wordt samenwerking tussen de teams van AMC en VUmc steeds belangrijker. Daarom was er een kookworkshop bij Keizer Culinair om elkaar (beter) te leren kennen. We waren samen creatief bezig in de keuken en genoten daarna van het 3 gangen Paris Bistro menu dat we zelf hadden bereid.

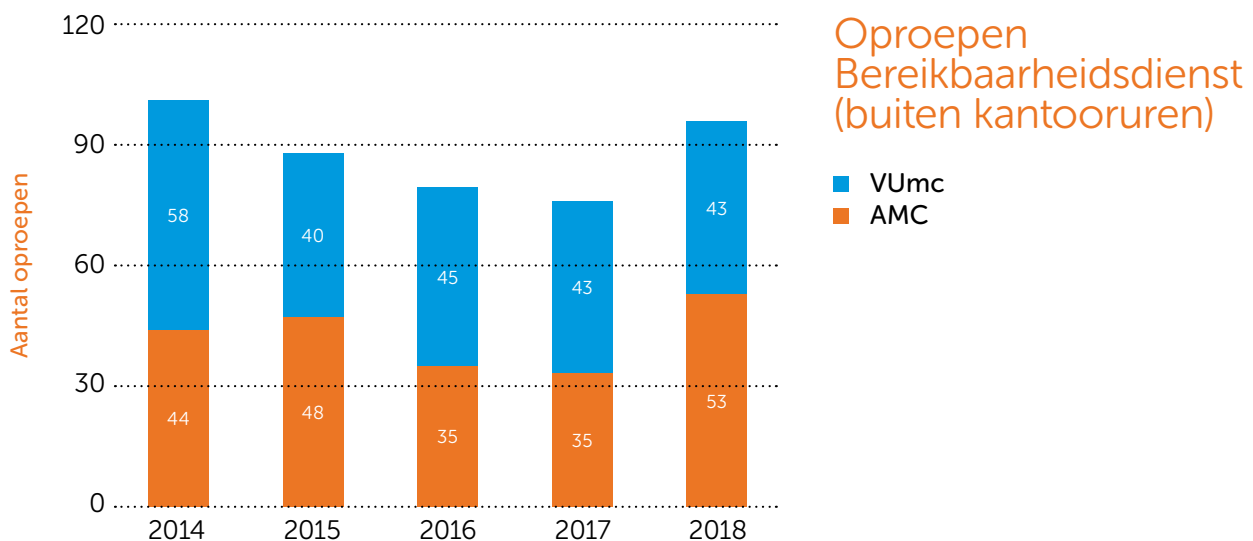
Een vervolgstap is dat er nu maandelijks overleg plaatsvindt tussen Benita Spronk, hoofd van de dienst pastoraat en geestelijke verzorging locatie VUmc en Beate Giebner, coördinator van de geestelijke verzorging locatie AMC. Inmiddels wordt door beide teams gewerkt aan het formuleren van een gezamenlijke visie op geestelijke verzorging.

Bereikbaarheidsdienst

Sinds een aantal jaren werken wij samen met de dienst Geestelijke Verzorging van locatie AMC in de bereikbaarheidsdienst buiten kantooruren. Dit betekent dat er in geval van nood tussen 17.00 en 9.00 uur én in de weekenden een geestelijk verzorger kan worden opgeroepen.

Van elke oproep wordt een verslag gemaakt en zo nodig zet de eigen geestelijk verzorger in AMC of VUmc de volgende dag de zorg voort.

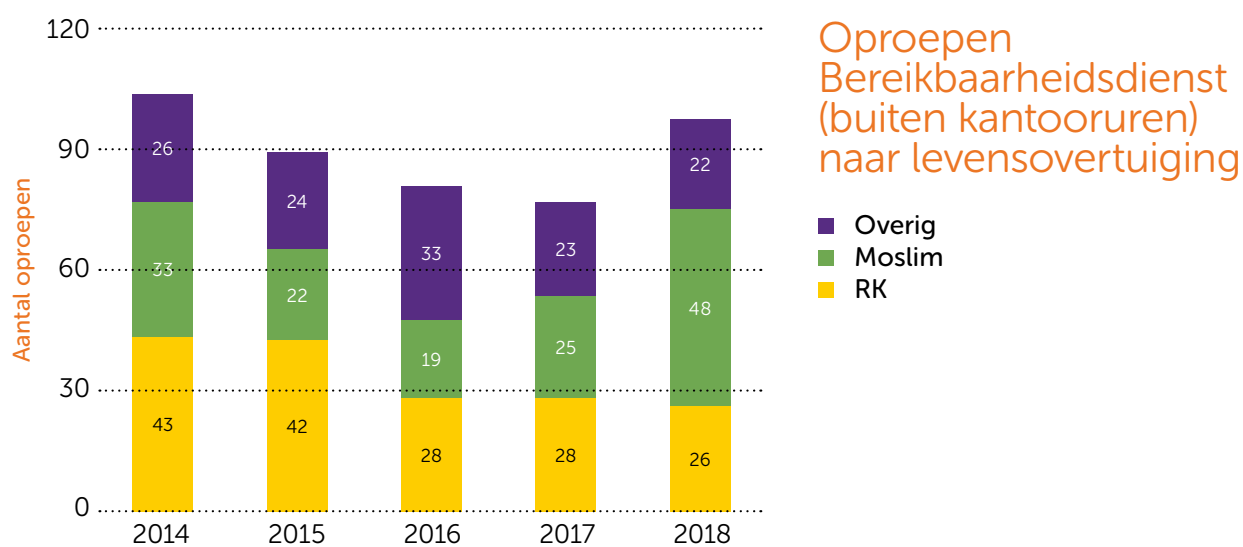
De eerste grafiek toont het aantal oproepen per jaar, verdeeld over beide ziekenhuizen.

De tweede grafiek geeft inzicht in de levens-overtuiging van de patiënt. Wanneer het levens-einde nadert, vragen met name patiënten met een katholieke achtergrond de geestelijk verzorger om steun in de vorm van de ziekenzalving. Islamitische patiënten vragen naast bijstand in een kritieke fase veelal om hulp bij moeilijke beslissingen zoals het stop-zetten van een medische behandeling. Patiënten met een andere levensovertuiging, waaronder protestanten uit diverse richtingen,

Hindoes en Boeddhisten doen in vergelijking minder vaak een beroep op de bereikbaarheidsdienst.

Ook komt het voor dat patiënten zonder specifiek kenbaar gemaakte levensovertuiging om geestelijke verzorging vragen. Meestal betreft het dan een noodsituatie waarin patiënten of hun familieleden geconfronteerd worden met heftige problematiek, zoals een ernstig trauma of een plotseling overlijden.

Resultaten medewerkersonderzoek

Begin dit jaar werden de resultaten bekend van het Medewerkers onderzoek, gehouden in VUmc. De resultaten laten zien dat medewerkers van de dienst Pastoraat en geestelijke verzorging hoog scoren op bevlogenheid, betrokkenheid en tevredenheid. Binnen het team worden het inspringen voor elkaar, de zelfstandigheid en de eigen

verantwoordelijkheid in het werk als positief beoordeeld. We zijn verheugd met dit resultaat en zetten ons ervoor in deze teamgeest vast te houden. Een aandachtspunt is de werkdruk. Bij nieuwe projecten die we ons voornemen, is het zaak de balans goed onder ogen te blijven houden. De werkdruk komt blijvend aan de orde in de jaargesprekken.

Vieringen en bijeenkomsten

Vrijwilligers An, Bert en Shirley

Kapelvieringen

In 2018 hebben wij als dienst elke zondag een oecumenische kapelviering gehouden. De diensten waren live via een intern televisie-kanaal te volgen.

De kapelviering is een moment waarin de patiënten tot rust kunnen komen, even weg zijn van de afdeling en kunnen nadenken over het leven en hun ziekte aan de hand van de teksten die worden gelezen en de liederen die worden gezongen, onder begeleiding van een organist of pianist. Na de viering is er koffie en thee met iets erbij en ontstaan er spontane gesprekken tussen patiënten onderling en tussen patiënten en de andere bezoekers.

De vieringen werden ook in 2018 gedragen door een enthousiaste groep vrijwilligers en een tweedejaars student Maatschappelijk Werk van de Hogeschool van Amsterdam.

Zij brengen patiënten, die ingaan op de uitnodiging om deel te nemen aan deze dienst, naar de kapel en na dienst weer terug naar

de afdeling. Bovendien is de diversiteit aan culturen die VUmc kenmerkt, steeds duidelijker zichtbaar in de groep vrijwilligers.

In een van de vieringen werd onze nieuwe collega Maria Berends bevestigd als predikant voor het ziekenhuis met speciale binding aan de Oranjekerk in de Amsterdamse wijk de Pijp. Deze viering werd muzikaal enthousiast ondersteund door enkele van onze collega's. De ondersteuning van de protestante kerk in Buitenveldert en Amstelveen is ook dit jaar van grote waarde geweest: zij leveren de ambtsdragers die de dienst mede liturgisch vormgeven door teksten voor te dragen, voor te gaan in gebed en in gesprek te gaan met patiënten.

Verder zijn wij de verpleegafdelingen dank verschuldigd voor hun wekelijkse aanwezigheid waarmee zorg is gedragen voor de veiligheid van de patiënten.

Kerstfeest met de Transferafdeling in de kapel

In de kersttijd is het moeilijk om in het ziekenhuis te moeten zijn. Het gemis van familie en het vertrouwde thuis wordt dan extra gevoeld. Daarom organiseerde de Transferafdeling in samenwerking met de dienst geestelijke verzorging een kerstviering voor patiënten in de kapel. Vooral het samen zingen van vertrouwde kerstliederen werd zeer gewaardeerd.

Vrijdaggebed

Iedere vrijdag wordt er in VUmc een vrijdaggebed gehouden. De dienst is voornamelijk bedoeld voor patiënten en familieleden die hier aanwezig zijn in het ziekenhuis. Maar ook medewerkers zijn van de partij. Via het interne televisiekanaal kunnen patiënten op hun kamer live meekijken. De islamitisch geestelijk verzorger ontvangt veel positieve reacties van mensen die het gebed op tv volgen. Via onze weekbrief wordt hier bekendheid aan gegeven. De vrouwelijke bezoekers in de gebedsruimte kunnen via een groot televisiescherm de imam niet alleen horen, maar ook zien vanuit hun deel van de gebedsruimte. De islamitisch geestelijk verzorger wisselt het vrijdaggebed af met twee imams vanuit VUmc. We streven naar een tweetalige preek, in het Arabisch en het Nederlands, om breed toegankelijk te zijn.

De islamitische gebedsruimte van VUmc wordt de hele dag door bezocht. Met name ouders op de kinderafdeling en familieleden van patiënten die op intensive care liggen, maken veel

gebruik van de gebedsbijeenkomsten die in de islamitische gebedsruimte worden gehouden. Het vrijdaggebed wordt ook bijgewoond door studenten, personeel en poliklinische patiënten. De gebedsruimte is een prachtige en inspirerende ruimte waar patiënten en familieleden rust kunnen vinden. In de islamitische gebedsruimte ligt een verfijnd tapijt van een frisse, lichte rode kleur dat ook de gebedsrichting aangeeft. De gebedsruimte is dag en nacht open.

Het vrijdaggebed wordt soms door belangstellende niet-moslims bijgewoond. Artsen, verpleegkundigen en andere hulpverleners die een kijkje willen nemen hoe moslims hun gebedsdienst verrichten, zijn van harte welkom. Het vrijdaggebed bestaat uit een preek en een gebed.

De preek duurt ongeveer een kwartier en het gebed vier minuten. De meest voorkomende thema's in de preken zijn: zingeving, ethische en spirituele vragen in relatie tot gezondheidszorg, maatschappelijke en sociale thema's, religieuze vragen en levensvragen.

Familiebijeenkomsten

Elk jaar overlijden er kinderen tijdens of na een opname. Een belangrijk moment van nazorg voor ouders en naasten is de 'familiebijeenkomst' waarin deze kinderen worden herdacht. De geestelijk verzorgers die aan de kinderafdelingen zijn verbonden organiseren deze bijeenkomst in nauwe samenwerking met het psychosociale team en verpleegkundigen van de kinderafdeling. In 2018 zijn er twee bijeenkomsten gehouden:

op 9 juni en 8 september 2019. Ouders/verzorgers en hun familie werden uitgenodigd en vulden op beide dagen de kapel van het ziekenhuis. De bijeenkomst heeft nadrukkelijk een algemeen karakter en staat open voor alle ouders, familie en vrienden van een kind, los van hun levensovertuiging.

In de bijeenkomst staat het noemen van de namen centraal. De aanwezige ouders steken dan een kaars aan voor hun kind. De vaste pianist van deze bijeenkomsten weet het samenzijn te dragen met zijn muziek. Verder klinken er passende woorden: een kinderverhaal, een gedicht, een korte toespraak

door een van de geestelijk verzorgers. Dit jaar waren dat Eric Bras en Femke Stock.

Een citaat uit een toespraak:

Misschien merkt u ook dat mensen soms niet meer aan u durven te vragen hoe het gaat. (...) Een moeder van een overleden kind zei het zo: "ook al weet ik dat niemand zich mijn pijn kan voorstellen, toch wil ik eigenlijk dat er mensen om mij heen zijn die met mij meelopen – al is het maar af en toe, al is het maar voor even- op een weg die nauwelijks begaanbaar is voor een mens." Dat is wat wij vandaag met u en met elkaar willen doen. Even meelopen.

Bloemen, meegebracht door familie van de kinderen, worden geplaatst in de 'Brug', een speciaal voor de bijeenkomsten ontworpen vlechtwerk van wilgentakken, vormen samen een uniek bloemstuk. Ook worden herinneringsbladen, die door ouders, broertjes of zusjes van het overleden kind zijn meegebracht, verzameld en in een herinneringsboek gebundeld. Dit boek blijft bewaard bij de dienst pastoraat en geestelijke verzorging en kan door ouders op verzoek worden ingezien.

Na afloop van de samenkomst is er gelegenheid om na te praten en andere ouders en medewerkers te ontmoeten.

De familiebijeenkomst blijkt elke keer weer te voorzien in een grote behoefte, en steunt ouders en verzorgers, familie en vrienden van de overleden kinderen in hun gemis en verdriet.

Een plek voor medewerkers en ook patiënten en hun bezoekers om even los te komen van het dagelijkse doen en denken. Individueel is die ruimte er natuurlijk al in onze kapel en stilleruimtes, maar nu bieden we ook een vast moment waarbij je onder begeleiding die stilte kunt opzoeken.

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat stilte van belang is voor lichaam, geest en verstand.

De hele mens is erbij gebaat. Zo willen we met deze meditaties ook bijdragen aan het verlichten van stress en werkdruk en nodigen we iedereen uit zelf eens te ervaren wat de stilte je kan brengen.

Aanbod meditatiesessies

Halverwege 2018 klopten er meerdere medewerkers aan bij de dienst geestelijke verzorging met de wens naar (stilte)meditaties en de vraag of wij dat konden organiseren. In locatie AMC bestaan deze meditatiesessies al langer.

Judith Stuijt (Communicatie) en Jacco Besteman (Hematologie) zijn samen met Maria Berends - van Hoek aan de slag gegaan. Vanaf 15 januari 2019 zullen zij in de kapel om de beurt een geleide meditatie gaan aanbieden op de dinsdagen van 12.15 – 12.45 uur.

Lunchconcertserie Kapel

Vivianne Cheng, piano

Al in 2010 zijn we gestart met de organisatie van lunchconcerten met klassieke muziek. Op elke tweede donderdag van de maand vult de kapelzaal zich met rond de vijftig medewerkers, patiënten en omwonenden.

Via het interne televisiekanaal kunnen patiënten in locatie VUmc meekijken op hun kamer. De concertserie ervaren wij als een bijeenkomst van inspiratie en ontspanning die mensen verbindt.

De musici zijn vooral jonge mensen die op het conservatorium in opleiding zijn, of deze al afgerond hebben. Met het conservatorium

van Amsterdam hebben wij een prettige samenwerking.

Een toevoeging op de reeks is sinds 2013 het leerlingenkoor van de nabij gelegen British School in Amsterdam. Met hun 'Christmas carols' brengen zij de sfeer van Kerst op de kinderafdeling, de Transferafdeling en in de centrale hallen van de kliniek en polikliniek.

Programma 2018

Januari	Xavier Boot, piano
Februari	Jacob Gramit , bariton Christina Edelin, orgel James Hewitt, viool
Maart	Mira Thompson, zang Giovanni Agosti, piano
April	Dostojevski kwartet: Charlotte Basalo Vazquez en Julia Kleinsmann, viool Lisa Eggen, altviool Emma Kroon, cello
Mei	Nicolae Știuca, accordeon
Juni	Blaasquintet: Marije Franken: fluit Jasper Wentink: hobo Aniek Schuitemaker: klarinet Rolf Verbeek: hoorn Julia Hulst: fagot
September	Karin Ebels, viool: Simone van Hoof, viool Murat Duman, piano
Oktober	Interlude trio Susana Lopes, fluit José Nunes, viool Ana Ester Santos, harp
November	Vivianne Cheng, piano
December	Vital Stahievitch, piano Mirna Ackers, fluit

Exposities

'Gezicht op Haarlem', Wim Tromp

Kunst kan een welkome afleiding zijn van de dagelijkse beslommeringen. Kunst kan dienen als markeringspunt in de dagelijkse route, als een ervaring van schoonheid, als onderwerp van gesprek of als een afwisseling van de bekende omgeving. Kunst boeit, maakt nieuwsgierig, geeft inspiratie en brengt kleur in het ziekenhuis.

- Msc. Alwin Kamermans, Moleculaire Celbiologie & Immunologie, microscopie beelden
- Hetty Fagel, Instituut voor Onderwijs en Opleiden, schilderijen
- Leonie van den Nouland – Meijer, Radiotherapie, schilderijen
- Wim Tromp, VUmc Academie, aquarellen

Jaarlijks organiseren wij vier tot vijf exposities in de kapel. De deelnemers zijn medewerkers van VUmc, of mensen uit hun directe omgeving:

Onderzoek

Maudy van Klaveren

Onderzoek vormt een belangrijk onderdeel van onze missie en visie. Met wetenschappelijk onderzoek, gericht op effect, werkwijze en evaluatie, willen we bijdragen aan de innovatie van geestelijke verzorging.

Levensvragen bij genderdysforie

Het project 'Levensvragen bij genderdysforie' stond in 2018 in het teken van onderzoek. Nadat in 2017 duidelijk werd dat zowel transpersonen als behandelaars behoefte hebben aan gespecialiseerde ondersteuning bij levensvragen, hebben we deze behoefte in 2018 verder onderzocht. Maudy van Klaveren heeft hiertoe ons team versterkt en het onderzoek voor haar masterthesis voor de Universiteit voor Humanistiek bij ons uitgevoerd. Uit Maudy's onderzoek onder 13 transpersonen in verschillende fasen van behandeling, blijkt dat een medische gendertransitie een enorm impact heeft op het leven van transmensen. Met het ondergaan van een

gendertransitie dienen transmensen zich volledig opnieuw te verhouden tot zichzelf en tot hun leven. De vragen 'wie ben ik', 'wie wil ik zijn' en 'hoe vul ik mijn leven in' staan daarbij centraal. En hoewel de existentiële problemen en vragen van transmensen allesomvattend en complex zijn, blijkt zowel uit Maudy's scriptie als uit ons eerdere pilot onderzoek op basis van focus-groepen, dat vragen rondom de eigen identiteit, de invulling van het leven, de relatie met anderen, en conflicten met de eigen levens-overtuiging de kern vormen van deze vragen. Het omgaan met dergelijke existentiële vragen blijkt niet gemakkelijk en de respondenten zouden tijdens de transitie dan ook graag ondersteund willen worden bij hun omgang hiermee. Aandacht voor reflectieve processen, kennis van genderdysforie, onafhankelijkheid en behoud van de eigen regie zijn voor hen de belangrijkste kenmerken van de gewenste ondersteuning. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen hoe deze zorg vorm moet krijgen en

ingebod kan worden in de bestaande psychosociale ondersteuning.

Onderzoek fonds 2018 van de Vereniging voor Geestelijke verzorging

In juni heeft de Commissie Wetenschap van de Vereniging voor Geestelijk VerZorgers (VGVZ) het Onderzoek fonds 2018 toegekend aan de dienst geestelijke verzorging voor het onderzoek naar levensvragen bij genderdysforie. Wij zijn de wetenschapscommissie en het bestuur van de VGVZ erkentelijk voor deze bijdrage.

Zelfstigmatisering, psychische klachten en coping bij transgenders

Nico de Reus heeft voor zijn opleiding klinische psychologie een masterscriptie geschreven over het verband tussen zelfstigmatisering en psychische klachten en in hoeverre algemene-, spirituele-, en religieuze coping hierop van invloed kunnen zijn. Uit het onderzoek blijkt dat bij toenemende zelf-stigmatisering ook de psychische klachten toenemen. Het gebruikmaken van spirituele coping kan echter bijdragen aan de reductie van de ongunstige psychische effecten van zelf-stigmatisering. Nico pleit dan ook voor een verbreding en verdieping van kennis bij verwijzers en behandelaren over de mogelijke rol die spiritualiteit en spirituele coping voor transmensen kan vervullen. Waar nodig kan door verwijzers en behandelaren een beroep worden gedaan op de inzet en expertise van geestelijk verzorgers. Het onderzoek wordt in 2019 gepresenteerd op een internationale conferentie.

Casestudie project

Namens de dienst Pastoraat en Geestelijke verzorging neemt collega Eric Bras als co-

onderzoeker deel aan het Casestudy project van het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging opgericht door de Protestantse Theologische Universiteit en de Tilburg School for Theology. In dit project wordt onderzoek gedaan naar de effectiviteit van geestelijke verzorging en begeleiding door het verzamelen, standaardiseren en onderzoeken van gesprekken met patiënten. Hoe vinden deze gesprekken plaats? Wat zijn de methodes die worden gehanteerd? Welke modellen gebruikt de geestelijk verzorger en wat zijn de resultaten? Twee promovendi zullen uiteindelijk op de bestudering van het materiaal en op de werkwijze van de geestelijk verzorger promoveren. Aan het project nemen ongeveer zestig geestelijk verzorgers deel, werkzaam in ziekenhuizen, verpleeghuizen, jeugdzorg, andere zorginstellingen, defensie en justitie.

Ethics in Action

Ethics in Action is een jaarlijks internationaal congres van drie dagen over het belang van ethiek in de klinische praktijk, onderwijs en onderzoek. Het gaat uit van The European Association of Centers of Medical Ethics (EACME). Benita Spronk hield in het kader van haar promotieonderzoek een presentatie met als titel: 'Choices with a calculated tragic outcome: addressing damage in Moral Case Deliberation'. Zorgverleners staan in de praktijk voor moeilijke dilemma's. Elke keuze brengt schade met zich mee. Moreel beraad ondersteunt zorgverleners bij het maken van deze keuzes. De presentatie richtte zich op de vraag wat de rol is van het adresseren van schade in moreel beraad.

Onderzoek in het nieuws

'Schrijf de kanker van je af'

"Door te schrijven, kijken mensen vanaf een afstandje naar hun leven. Zo kunnen ze hun gedachten ordenen en keuzes maken. Wat vind ik nu echt belangrijk? Hoe wil ik de toekomst in gaan?" Daarnaast is het een groepsproces, vertelt Post. "De deelnemers lezen steeds stukjes aan elkaar voor. De groep stelt dan vragen, die de voorlezer niet hoeft te beantwoorden." Mensen leren zo bij hun eigen verhaal te blijven, zegt Post: "Door je verhaal voor te lezen, wordt het echt. Je staat steviger in je schoenen: dit ben ik."

Lenneke Post in april 2018 in dagblad Trouw over het onderzoek naar 'schrijven helpt', afgerond begin 2018.

'Op weg naar mijzelf'

"(...) de medische transitie (is) een uitermate ingewikkeld traject, waarin mensen – terwijl niets vanzelfsprekend is – welhaast onomkeerbare beslissingen moeten nemen, met onbekende en onzekere afloop. De respondenten geven dan ook aan gedurende de transitie te maken te krijgen met een complexe zoektocht naar wie zij zijn en hoe zij willen leven. Deze zoektocht brengt vragen over de eigen identiteit, de invulling van het leven, de relatie met anderen, complexe keuzen met ethische consequenties, en conflicten met de eigen levensovertuiging met zich mee. De respondenten lijden onder deze problematiek en geven aan dat zij gedurende het medisch traject behoefte hebben aan professionele ondersteuning. Zij pleiten hierbij voor een reflectief proces met aandacht voor levensbeschouwelijke processen en complexiteit; waarin transmensen met behoud van de eigen

regie een gesprekspartner treffen die - met kennis van genderdysforie en levensoriënterende processen en onafhankelijk van het behandeltraject - vertrouwelijkheid kan bieden."

Maudy van Klaveren, Nico de Reus en Lenneke Post in het decembernummer van het Tijdschrift voor Geestelijke Verzorging over het pilot onderzoek naar levensvragen bij genderdysforie.

'Laagdrempelige begeleiding door deskundige vrijwilligers'

"De deelnemers evalueerden de gidsgesprekken als zeer positief, met een gemiddeld rapportcijfer van 8,2. Alle deelnemers zouden de gidsgesprekken aan anderen in vergelijkbare situaties aanraden en zelf opnieuw gidsgesprekken willen, mochten zij ooit in een vergelijkbare situatie verkeren. In het onderzoek keken we ook naar wat de gesprekken deelnemers opleverden wat betreft hun welzijn. Wanneer we de eerste vragenlijst, voorafgaand aan het gesprek, vergeleken met de tweede vragenlijst, na afloop van een aantal gesprekken, bleek dat deelnemers zich op drie onderdelen significant beter voelden. Allereerst ervoeren deelnemers meer positieve emoties, zoals een voldaan of energiek gevoel of het gevoel 'opgeladen' te zijn, en minder negatieve emoties, zoals verdriet, verwardheid, in zichzelf gekeerd of teleurgesteld zijn. Ten tweede rapporteerden deelnemers minder negatieve aanpassingen aan kanker dan voorheen, waarbij zij vooral lager scoorden op ervaringen van hulpeloosheid of hopeloosheid, fatalisme en angst. Tot slot bleek dat deelnemers zich na de gesprekken niet alleen in emotioneel en

psychologisch opzicht beter voelden, maar dat ook hun sociaal welbevinden was verbeterd. Deelnemers voelden zich na de gesprekken meer gehoord en minder alleen dan dat zij vooraf hadden verwacht en gehoopt.”

Anke Liefbroer en Lenneke Post in het decembernummer van het Tijdschrift voor Psychosociale Oncologie over hun pilot onderzoek naar laagdrempelige psychosociale ondersteuning door getrainde vrijwilligers in inloopcentrum Vioer, Hilversum.

Opleidingen en onderwijs

Teamdag PGV

Onze jaarlijkse teamdag stond in het teken van het thema 'oog voor detail' en werd gehouden in de Waag, waar ook – detail - de onder-tekening van de bestuurlijke fusie plaatsvond. Het inhoudelijk programma werd geleid door kunsthistorica Wieteke van Zeil. Ze is bekend van haar serie in de Volkskrant 'Je gaat het pas zien als je het door hebt', waarin details van schilderijen worden besproken om daardoor ook een beter zicht te krijgen op het geheel, of een achterliggende gedachte.

Wieteke reikte ons in haar workshop beelden van kunstwerken aan, n.a.v. haar onlangs verschenen boek 'Goed kijken begint met negeren'. We ontdekten dat er veel raakvlakken waren tussen haar werk en dat van ons als geestelijk verzorgers op gebied van aandacht, observeren, maar ook de verhalen, inzichten en soms troost die kunst kan brengen. Het programma heeft ons geïnspireerd en stelde ons in staat met andere ogen naar ons eigen werk te kijken.

Teamdag PGV

Supervisiekunde opleiding

In oktober 2016 is Mohamed Ben Ayad begonnen met de opleiding tot supervisor. In 2018 heeft hij deze opleiding afgerond. In het studieprogramma werd de nadruk gelegd op persoonlijke begeleiding, individueel of in groepsverband, met als doel de ontwikkeling van de eigen professionele beroepshouding. Tijdens deze opleiding werd het belang duidelijk van het bewuste reflecteren op ieder gesprek dat is gevoerd. De manier waarop de gesprekken verlopen zegt behalve over de gesprekspartners ook iets over jezelf als geestelijk verzorger.

In de opleiding kwam ook diversiteit in de breedste zin van het woord aan de orde: de kansen en mogelijkheden die cultuurverschillen, leeftijd, sekse en levensbeschouwelijke achtergronden kunnen bieden. In de opleidingsgroep was deze diversiteit ook terug te zien, wat als een verrijkende aanvulling werd ervaren op de kwaliteit van de opleiding.

De supervisiekunde helpt de competenties in het omgaan met emotionele betrokkenheid, kwetsbaarheid en neutraliteit te versterken. Er ontstaat meer bewustzijn van de balans tussen afstand en nabijheid in het gesprek. Tijdens de opleiding werd aandacht besteed aan de innerlijke beleving wat je kunt aflezen aan iemands lichamelijke reacties, een trilling in de stem of een spanning in de houding.

Als onderdeel van de opleiding werd vanaf het begin supervisie gegeven aan supervisanten. Onder de begeleiding van een leersupervisor werd in het eerste jaar aan twee supervisanten

supervisie gegeven en in de tweede jaar aan twee studentengroepen.

Door middel van het reflecteren op de eigen werkervaring en het daarbij betrekken van aspecten van denken, willen, voelen en handelen is de geestelijk verzorger beter in staat om alternatieve manieren van handelen te ontwikkelen.

Duits - Nederlandse conferentie over onmacht

Onmacht is een onderwerp waar we in de zorg dagelijks mee geconfronteerd worden. Maria Berends en Benita Spronk woonden in november de gezamenlijke conferentie bij van Duitse en Nederlandse geestelijk verzorgers in zorginstellingen, gehouden in Duitsland. Deze had als onderwerp 'dat de afgrond mij niet verslindt' – onmacht in de geestelijke verzorging. Samen onderzochten we hoe we als geestelijk verzorgers in ons werk met ervaringen van onmacht omgaan.

Klinische lessen

De eerste taak van de geestelijk verzorger is patiënten bezoek. Daarnaast geven wij ook klinische lessen voor coassistenten, verpleegkundigen en andere hulpverleners. In de klinische lessen komen verschillende onderwerpen aan de orde, zoals 'Wat is geestelijke verzorging'? We behandelen ook verschillende medisch ethische vraagstukken.

Afbeelding uit de weekbrief, Is mijn weg een reis naar het licht? Wie kan het mij zeggen?

We bespreken diverse casussen die zich hier in het ziekenhuis hebben afgespeeld. Instructief videomateriaal wordt hierbij ingezet. Door middel van deze lessen proberen we het zorgpersoneel bewust te maken van culturele en religieuze diversiteit, en het belang van geestelijke verzorging.

Stagiaires

Ook dit jaar loopt een tweedejaars student maatschappelijk werk van de Hogeschool van Amsterdam stage bij ons in VUmc. De stagiair brengt voor onze dienst wekelijks de weekbrief rond, met daarop het programma van die week. Daarnaast ondersteunt hij op zondagen de wekelijkse kapelviering. Voor de stagiaires bieden deze taken de gelegenheid zich te oefenen in presentatie: hoe kom ik over op de afdeling, hoe kan ik een eerste contact leggen zonder te terughoudend te zijn, maar ook zonder opdringerig te zijn.

Daarnaast bieden wij ook twee aankomend collega's de kans om het stagedeel van hun opleiding in VUmc te doorlopen. Zij bekwaamden zich in het vak van geestelijk verzorger, door alle aspecten van het werk te oefenen, erop te reflecteren en hun eigen stijl en positie in het vak te ontdekken en nader te bepalen. De stagiairs studeren aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

Workshop voor studenten van de studierichting spiritual care van de VU

In september verzorgde collega Eric Bras een workshop voor studenten die geestelijk verzorger willen worden. Met behulp van de korte films die gemaakt zijn ten behoeve van onze website werden de studenten ingeleid in het praktische werk van de geestelijk verzorger. Het werd hen duidelijk dat het werk van de geestelijk verzorger veel breder is dan zij hadden gedacht. Voor ons werd duidelijk dat de huidige generatie studenten verwacht dat er in het ziekenhuis vrijwel uitsluitend over geloof en ziek zijn wordt gesproken. Beeldvorming speelt hier opnieuw een rol: de nieuwe lichter collega's zal zijn focus aanmerkelijk moeten verbreden wil zij in de zorg overeind blijven en iets voor de patiënten kunnen betekenen.

Bijlage 1, medewerkers dienst PGV per 31 december 2018

Benita Spronk	hoofd van dienst, geestelijk verzorger
Nico de Reus	geestelijk verzorger, waarnemend hoofd van dienst
Eric Bras	geestelijk verzorger
Femke Stock	geestelijk verzorger
Maria Berends - van Hoek	geestelijk verzorger
Mohamed Ben Ayad	geestelijk verzorger
Foad Acherrat	geestelijk verzorger
Lenneke Post	onderzoeker
Erik van Halsema	stafmedewerker
Judith van der Bend	secretaresse

AMC

Meibergdreef 9
1105 AZ Amsterdam

T +31(0)20 566 9111
www.amc.nl

VUmc

De Boelelaan 1117
1081 HV Amsterdam

T +31(0)20 444 4444
www.vumc.nl